

pam (B),

LIN

[Wrangel, E.

Peter Henrik Ling och gylfe 1810

Ur Wärends Historia, 1912

24 ans 24 juni

UR VÄREND'S HISTORIA

BIDRAG TILL KUNSKA-
PEN OM VÅR HEMBYGD

Wangel

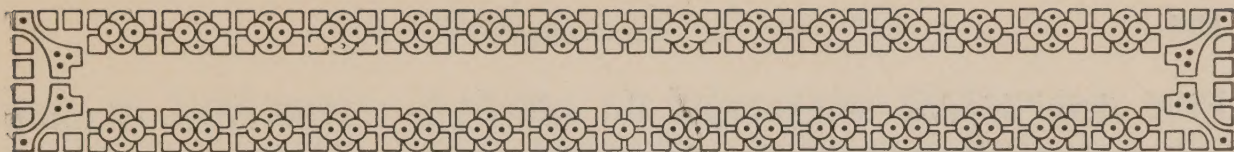

pam (B) / LIN

WRANGEL

22500913134

PEHR HENRIK LING OCH GYLFE 1810.

av

E. Wrangel.

303950
Cyriax Coll.

I september 1810 utkom i Stockholm ett skönlitterärt samlingsverk med titeln »Lyceum», som skulle vara första häftet av en tidskrift, vilken emellertid icke blev fortsatt. Häftet innehöll mestadels uppsatser och dikter av utgivaren, tjänstemannen vid kgl. biblioteket Lor. Hammarsköld; men där förekom också ett skaldestycke av en annan författare, ett betydande bidrag, ja det mest betydande och mest minnesvärda i hela samlingen: *Gylfe* av fäktmästaren vid universitetet i Lund Pehr Henrik Ling. Denna dikt väckte en stark uppmärksamhet och blev i visst avseende epokgörande.

Författaren befann sig icke längre i sin första ungdom. Han var född d. 15 nov. 1776 i S. Ljunga prästgård och härstammade från en bondesläkt i Linneryd, efter vilken socken hans farfar tagit sig namnet Ling. Från Wexiö gymnasium gjorde han sextonårig sin mångomtalade rymning, sedan han deltagit i några alltför stojande uppträden. Men tidigt följande år 1793 erhöll han derifrån vederbörligt vitsord att inskrivas vid universitetet i Lund. Berättelserna om hans äventyrliga färder under ungdomsåren ha nu visats vara till större delen uppdiiktade¹). Efter något års vistelse i Lund begav han sig till Stockholm, fick litet arbete i handelskollegiet och synes för övrigt dragit sig fram som informator. Även försökte han sig som litteratör, till och med på det dramatiska området, ehuru ännu med ringa framgång. 1799 begav han sig till Köpenhamn, där han också gav lektioner, bedrev språkstudier och utbildade sig i fäktkonsten. Där fortsatte han även sitt författarskap, och skrev bl. a. ett drama med nordiskt ämne,

¹ Jfr Pehr Henrik Ling av Carl August Vesterblad (1904).

Eilif den Götske, vilket dock till stilen går i 1700-talets riktning och väl närmast är påverkat af Johannes Ewalds nordiska dramer. Men en ny ande hade nu väckts i den danska vitterheten: Henrik Steffens kom till Köpenhamn från Tyskland och predikade de nyromantiska idéer, som av den unga tyska skalde- och filosofskolan utvecklats. Till dessa idéer hörde också nationalkänslans höjande och inträngandet i och upptagandet av det forntida hjältelevets anda. Oehlenschläger hade först av Danmarks skalders slutit sig till denna riktning. Nu blev också Ling i Köpenhamn mäktigt påverkad därav dels genom Steffens dels genom Oehlenschläger. Och den riktningen förde han med sig, när han på hösten 1804 begav sig åter till Sverige och slog sig ned i Lund, där han efter några månader blev utnämnd till fäktmästare vid universitetet.

I Lund uppträdde nu Ling under de följande åren som en av de mest bemärkte tillfällighetsdiktarne jämte Tegnér. Med denne knöt han en varm vänskap, ehuru Tegnér icke alltid kunde förlika sig med hans ofta våldsamma framförande av sina idéer. Det var Ling som nu direkt överförde till Lund och till Sverige den gammalnordiska («götiska») strömningen och i detta fall kom att mäktigt inverka på Tegnér.

Den fosterländska sången hade icke alldeles varit utdöd under den förflutna perioden, den gustavianska tiden. Kellgren hade skrivit sin härliga kantat d. 1 januari 1789, och Lidner hade utskickat högstämda dikter under det finska kriget. Sedan hade Thorild kommit fram med sina Götamannasånger (1805), en samling visor hyllande den svenska nationens mannavett och frihetskänsla och i all synnerhet besjungande den frie bondens ideal. Men dessa sånger, utsända från Greifswald av den i sitt hemland halvt bortglömde forne vitterhetskämpen, väckte då föga uppmärksamhet — det blev några år senare (1811) Geijer förbehållet att genom sina krrftfulla, över allt i landet genljudande dikter göra bondeidealet poetiskt förklaradt. Genom Tegnér's Krigssång för det skånska lantvärnet av nov. 1808 — i vissa avseenden, särskilt i den fria formgivningen föregången av Wallins Preludium till sången vid avtäckandet av Gustav III:s staty (jan. 1808) — väcktes den fosterländska sången åter till liv och kraftigare än någonsin. En eller annan hänsyftning på de gammalnordiska förhållandena, på den götiska kraften eller nordbornas gudavärld bör-

jade nu förekomma. I sången till kronprinsen Carl August, som i maj 1810 besökte Lund, liknar Tegnér det svenska lejonet vid Asa-Tor som går »fram över Jotunheim och trampar på dess jättar.» Vid samma tillfälle, då kronprinsen även besökte fäkt-salen och åsåg de gymnastiska övningarna, hyllades han av Ling, och denna dikt har ett än kraftigare nordiskt anslag: »Det var en tid — en mannatid -- då göten, med lika lugn, med lika mod, drack gillet mjöd, drack kampens blod» etc. Och så kom några månader senare

G Y L F E.

Bakom fjällets skäggiga topp
 blodiga månan skred,
 och stormvinden fälde sin vinge ned
 och vredfull, lik en vålnad, lopp
 över den dammande hed.

Ur dalens blomrika bädd
 steg den nyfödda dagen opp
 och han blickade hemsk och rädd
 mot det töcken, som dystert skred
 nedåt havets skummande brädd.

Men, lik den töckniga vinternatt,
 så mörk, så tårögd på ätthögen satt
 den tappre Gylfe, pansarklädd.
 Hans kämpahär kring honom låg;
 den blodiga rustning de torkade av,
 ur såren de ryckte den spillrade gläv,
 och glammade under smärtan så glatt
 om framtida bragder, om förntida tåg
 kring land och hav.

Och barden, som dem hänrykt såg,
 han grep sin harpa än en gång
 och högt som Trollhättans frusande våg
 han sjöng de fäders segersång,
 och sög se'n mjödhornets fradgande brädd.
 Men, lik den töckniga vinternatt,

så mörk, så tårögd på ätthögen satt
den tappre Gylfe, pansarklädd.

»Hvi suckar den starke Gylfe än?» —
så röto hans kämpar — »Till strid! Till strid!

Här tråna dina modiga män.

Upp! Än är det tid
att vinna din rövade Aura igen.» —
Men, lik den töckniga vinternatt,
så mörk, så tårögd på ätthögen satt
den starke Gylfe, pansarklädd.

Han hov mot havets avlägsna strand
sin ännu blodiga kämpahand,
men sjönk se'n på sin ljungväxta bädd.

»Nej!» — röt han liksom fjällstormen vild —

»Nej! Evigt hon är från mitt famntag skild.

I den mäktiga rövarens hand
står min trolovade där!

Förgäves hon gömmer sin Gylfes bild.
Förgäves hon stavar, sorgsen och rädd,
det namn jag skrivit i havsbräddens sand. —

Ack, ensam klagar Gylfe här;
ack, ensam, ensam han är,
förskjuten och hädd.»

»Hur rik, hur fager min furstliga brud!
Hon stod där i fjällets snövita skrud.
En krona av stjärnor på ännet hon bar,
mot himmelsblå slöjan den lyste så klar!
Och norrskenet och den kyliga vind
de sminkade båda den rikas kind.
Och malmen glittrade på dess barm
hon själv den tøjde med jätte-arm.
En gördel omkring sitt grönskande sköt,
lik grönskande skogen, den fagra knöt.
Dess röst liksom österns morgondagg var,
dess gång lik en vind, som kring bergspetsen far.
Dess tron på sju holmar min hand hade byggt,
dess fotpall, på snäckor, där vaggade tryggt.

Och björnen vaktade hennes borg,
där Göa utvälvde sin axfyllda korg.»

»Hur modig, hur trogen min furstliga hälft!
En knotande suck hennes bröst aldrig välvt.
Som isfjällen hårdad, orygglig som de
hon gav mig ett handslag som göter blott ge.
I harnesk, som sköldmö, hon ofta stod
och spillde för Gylfes lugn sitt blod.
Fast våldsmannen rasade mäktig och vred
hon svor mig dock åter sin trohetsed. —
Men fåfängt de rytande jättar jag slog;
en tvåhövdad rese om ryggen mig tog.
Sent slet jag mig lös, med en blödande barm;
ack, sanslös hon låg då mot rövarens arm!
Förgäves jag lyfte min hämnande hand,
den räckte ej fram till den blodiga strand!
Förgäfves jag vinkade mot dess brädd;
hon stal blott uppå mig en blick, så rädd.»

»Ja!» — röt han åter som fjällstormen vild —
»Ja, evigt hon är från mitt famntag skild
I den mäktige rövarens hand
står min trolovade där!
Förgäves hon gömmer sin Gylfes bild,
förgäves hon stavar, häpen och rädd,
de namn, som jag skrivit i havsbräddens sand. —
Ack, ensam klagar Gylfe här,
ack, ensam, ensam han är,
förskjuten och hädd.» —

Och lik den töckniga vinternatt
så mörk, så tårögd på ätthögen satt
den starke Gylfe, pansarklädd
Och kämparne reste sig alla nu
ifrån deras ljungväxta bädd.
De slog den mjödfyllda bägarn itu:
»Ännu din begråtna älskar dig ju!» —
så röto de alla, så röt en var —
»Till kamp, till hämnd, vår drott, vår far!

Hvi tövar du?
 Hur mången gång i forntidens dar
 du henne från våldsmannen slitit har;
 upp, gör det ännu!» —
 Och nordfjällens eko gånge till svar.
 »Upp, gör det ännu!» —

Och se! Över fjällets skäggiga topp
 månan blodfärgad gled.
 Och stormvinden lyfte sin vinge opp,
 och ställde på nytt sitt virvlande lopp
 längs över den dammande hed.
 — Och åter i dalens blomrika bädd
 smög dagen bleknande ned,
 Och åter han blickade hemskt och rädd
 mot det töcken, som dystert skred
 fram över havets skummande brädd.

Men, lik den fradgande klippeflod,
 nu Gylfe, den starke, på ätthögen stod
 i gullröda pansarn klädd.
 Hans blickar talade hämnd och blod,
 hans kämpar andades strid.
 På fjällarnas rygg, på den svallande sjö
 de gingo att segra, de gingo att dö
 med mannamod.
 Och han kom, han kom den anade tid,
 som åter vinkade barden till sång.
 Han kom, han kom — och ännu en gång
 stod Gylfe på Signilds blodiga ö
 i ära och frid,
 som Oden så lycklig, som Balder så blid,
 och famnade kärligt sin frälsade mö.

Att denna kämpadikt icke blott ville framkalla en poetisk bild från forntiden, var genast klart. Skalden betecknade den också själv som en »allegori». Gylfe var ett gammalt namn på en Svithiods furste, Aura var Finland, det nyss af Ryssland erövrade — den furstliga bruden, vars tron Gylfe byggt på sju hol-

mar (Sveaborg) och som bevakades av Björneborg! Ämnet var sålunda det mest aktuella, och slutet, som siade om ett återtagande av Finland, väckte genklang i allas bröst: revanchetanken var ännu stark, och den tog sig även uttryck i den första versionen av Tegnér's Svea, som dock måste omarbetas, särskilt när, efter Åbo-mötet 1812, den ryske grannen blivit bundsförvant och beskyddare.

Men vad som gjorde att Gylfe vann i synnerhet »hela det yngre släktets hänryckning» — såsom Atterbom vittnat — var icke minst den däri anslagna fornnordiska tonen, som förut icke hörts hos oss i sammå styrka och med samma äkta klang. Visserligen är det fornnordiska i Gylfe endast en allegorisk omklädnad och rätt allmänt hållet. Men man måste betänka, att dikten utkom femton år före Frithiofs saga, genom hvilken nationen först gjordes mera förtrogen med den fornnordiska världen, och att Gylfe därför verkade med nyhetens kraft och behag.

Vid denna tid var litteraturen ännu efter den gustavianska periodens avmattning, rätt torftig; och det mesta, som framkom, var alltså skrivet i 1700-tatets blodlösa retoriska stil. Lings dikt väckte därför starkt uppseende också genom sitt språks friskhet och kraft.

Så skiftande, sköna och klangfulla rytmer som Tegnér i Krigs-sången kunde icke Ling bjuda i sin Gylfe. Men hans dikt är dock i hög grad uttrycksfull även i musikaliskt avseende. I de första fyra avdelningarna (stroferna) omväxla rader med 4 höjningar (betonningar) och sådana med 3 eller (någon gång) 2. Sedan komma (i Gylfes tal) två avdelningar med knittelartade verser (4 höjningar), som innehålla beskrivningar på Aura, hennes utseende och hennes värde samt sista öden. Så följa åter fyra strofer med olika långa verser och olika antal rader i var strof. Dessa senare korrespondera i flera fall med de första fyra stroferna. Vissa uttryck och rader upprepas helt eller i variation, vilket både bidrar till rytmiken och förstärker åskådligheten. Somliga av dessa upprepningar ha en omkvädesartad karaktär (»lik den töckniga vinternatt» etc.). I avseende på kompositionen är det också ett ypperligt drag att sceneriet från diktens början (månen över fjällets skäggiga topp) upprepas, men med den förändring som aftonen ger — aftonen efter den viktiga dag då Gylfe beslutat åter gå till storms mot jätten och frälsa sin rövade mö.

Versen har en omisskännelig ålderdomlig prägel genom det ojämna antalet obetonade stavelser vid och mellan de betonade. I de två mellersta avdelningarna är dock antalet obetonade stavelser mellan de betonade mestadels två och två, men om den gamla knittelversen erinra icke blott de 4 höjningarna utan också de parvisa manliga rimmen.

Vokalljuden äro ofta klangfulla, konsonantljuden karaktäristiska. Den samklang, i begynnelsejuden, som utmärker den gammalnordiska poesien, har väl skalden här icke åsyftat, men några allitterationer förekomma, t. ex. töcknig — tårögd, vredfull lik en vålnad, glammade under smärtan så glatt.

Uttryck och bilder hämtas talrikt från det gammalnordiska området. Utom Gylfe själv och göterna samt gudomligheterna Olden, Baldur, Göa¹⁾ möta oss: rese, drott, mjödhorn, sköldmö etc. etc., samt sådana ålderdomliga ord som änne, hädd, hvi. Verben, som ge språket liv och rörelse, äro i Gylfe ofta uttrycksfulla: ryla (ett uttryck som sedan för Lings gestalter blev alltför betecknande), tråna (»här tråna dina modiga män»), tala harm, andas strid; och adjektiven skummande, dammande, frysande, fradgande m. fl.: sådana konstruktioner som »den blodiga rustning» och »de fäders segersång» — germanismer, som redan tidigare upptagits, men som nu genom de »götiska» skalderna en tid vunno burskap i högtidlig stil — åsyftade också att verka ålderdomliga. Slutligen äga liknelserna ofta kraft och nordiskt kynne: lopp lik en vålnad, röt liksom fjällstormen, som isfjällen hårdad etc.; och besjälningen av naturen är storslagen t. ex. fjällets skäggiga topp, stormvinden faller sin vinge, ur dalens bädd steg den nyfödda dagen opp.

Detta poetiska språk var för samtiden lika nytt som starkt suggererande, och dess kraft har ännu icke helt förbleknat.

* *

Gylfe skapade hastigt Lings rykte som skald. Han och Tegnér betraktades som de store föregångsmännen, av vilka man väntade sig mäktigt stöd för litteraturens poetiska förnyelse. För

¹⁾ Med »Signilds blodiga ö» menas den gamla, på en halvö i Mälaren belägna kungastaden Sigtuna; sagan om Habor och Signild förlades av svenska författare till den trakten.

Lings del blevo förhoppningarna emellertid i stort sett grusade. Den omarbetning han snart företog med Gylfe, varigenom den växte ut till ett långt verk i en mängd sånger, som skulle skildra Sveriges tillstånd under den senaste tiden, dess landskapliga utseende och nationella karaktär, blev i sin stela allegori misslyckad och i omskrivningen av de aktuella förhållandena platt. Asarne, den stora nationaldikten, som skulle återge »allt vad urkunderna meddela om de nordiska myterna“, innehåller många ståtliga skildringar och vackra lyriska partier. Men den verkade, då den slutligen 1833 utkom fullbordad i trettio sånger, på det hela trötande och i anläggningen misskonstruerad. Lika liten framgång hade hans många dramer, bland vilka dock Agne blev uppförd såsom premier-stycke på den nya dramatiska teatern 1842, tre år efter Lings död. I sin sista stora dikt Tirfing (1836), som han i en ädel hyllningsdikt tillägnade Tegnér, sjöng han om den gamle skalden:

Allena han var, men hans samkväm ändock
var stort: det var himmel och jord.

Dessa ord äro betecknande för honom själv: han gick sina egna ensamma vägar, och han syftade åt det högsta. Bittert kände han det ofta att icke ha kunnat utföra vad han velat och att icke ha fått det erkännande han förtjänat. Men han skulle aldrig, ens med de största framgångar, ha kunnat slå sig till ro. Han var en eldsjäl, »ett huvud fullt av kraft och låga“, såsom Tegnér vittnade, med en inbillningsvärd »som en vulkan«, för att tala med Geijer. Han syftade åt det högsta, och hans livsgärning som författare och gymnastiker har ett drag av verklig heroism. Få människor torde under hela sin levnad hava, trots alla bittra erfarenheter, drivits fram av en så ideal strävan som han, en strävan som uppbar hans diktning likaväl som hans gymnastik: att återvinna åt nationen den gamla nordiska kraften, stålet i viljan och ädelheten i tänkesättet.

En modern viking kunde man kalla honom. Han sökte göra nya, ideala landvinningar, och det svenska vikingalynnet har han ägt i utpräglad grad — kanske också det särskilt småländska lynnet och kynnet. I mer än ett fall var han arm och karg som den småländska naturen. Kantig som den föreföll han också i sin vandel. Hårdig och seg tillika — seg ända till envishet som enen på våra skogsbackar.

När Tegnér (1840) hälsade hans efterträdare i Svenska aka-

demien Atterbom välkommen till den stol, där »Asa-skalden» suttit, tillade han:

Högt är det minne som där reser sig,
fast nedgången är Valhallasolen.
All stor natur är egen, djärv och fri,
och harposlag, som genom världen vina,
dö ej, fast deras tid är ren förbi.

Och det gällde om Ling vad Tegnér här sjöng om forntidens nordmannaskald:

En hög gestalt, med slagsvärd vid sin sida,
han sågs utöver världen skrida,
med Nordens stjärna fäst på hjälmens rund,
och djup och vildhet om varannan
låg på hans sångaranlet i förbund:
där brunno norrskens-ögon under pannan,
och storm och åska lekte kring hans mund. —

Har Lings, den småländske prästsonens, gärning runnit ut i sanden? Ingalunda.

Framgången av sina gymnastiska strävanden kunde han redan under sin livstid — och tidigt nog — bevittna. Ett stort och ovanligt erkännande av detta arbete och de nya uppslagen på detta område fick han redan 1821, då han blott var 45 år gammal och endast vistats några år i sin nya stora verkningsskrets i huvudstaden. Och hur har icke sedermera det frö, han här sådde, och den planta, han först ansade, spirat upp och spritt sina välsignelsebringande frukter över all världen! Ännu och alltjämt är det i Lings spår vi på detta område sträva att dana »ett kraftfullt och hårdigt släkte, värdigt de urgamla förfäder.»

På konsten i vårt land blev hans inflytande icke utan betydelse. Hans artikel i Iduna, det Götiska förbundets tidskrift, år 1815 om förfädrens kraft och gymnastikens mål blev uppslagsgivande också för konsten, för skulpturen och måleriet. Och trots Geijers tvivel på de nordiska myternas användbarhet i skön konst — vilket orsakade Lings utträde ur förbundet — uppblomstrade under de närmaste årtiondena en konstriktning, företrädd av Fogelberg och Molin, av Wahlbom, Winge, Blommér och många andra, som livades av den nordiskt nationella andan och besjälades av de gamla forntidsminnena.

Hans betydelse för litteraturen var än större, även om hans egen produktion sällan fick den konstnärliga fulländningen och hans Asar aldrig blev vad han hoppats: en den svenska ungdomens läsebok, begagnad redan i skolorna. Jag har ovan antytt huru han blev inledaren av den nordiskt nationella diktningen hos oss, samt huru han i sitt diktspråk med dess folklighet och ungdomlighet, där folkfantasiens och barnets böjelse för de stora måtten och överdrifterna träder fram, med sina bilder och drag ur den svenska naturen och hela sin gammalsvenska prägel verkade förnyande och uppfriskande. I hans diktning är det mycket som förtjänar att åter bliva upptaget, bliva en större allmänhets ägendom. De stora skaldeverken kunna väl icke i sin helhet vinna många läsare; men också de ha haft sin historiska betydelse, och delar av dem äga bestående poetiskt värde. Och en helgjuten diktarbragd har han en gång utfört — det skall aldrig förgätas — och den bragden var Gylfe 1810.

Ling är både kraftmänniska och stämningsmänniska, både en handlingens man och en drömmare, både den svenska gymnastikens fader och den nordiska renässansens litteräre föregångsman. Men dessa sidor stå icke oförenliga och voro hos Ling icke heller oförenade, såsom jag antytt. Hans sträfvan för den nordiska kraftens återuppväckande gällde icke blott det yttre utan också sinnelaget, som af diktningen påverkas. Ja, själfva gymnastiken arbetar ju på sinnelagets förädling och karaktärens stärkande hand i hand med diktningen: en gymnastisk utbildning måste, säger Ling uttryckligen, »riktas likaväl åt själens behof som åt kroppens».

Så blir, trots alla misslyckanden och alla motgångar, den märklige Smålandssonens verksamhet, sedd i dess syftning, lika enhetlig som storslagen, uppburen som den var af den varmaste och renaste fosterländska entusiasm. Och detta blir också hans eftermäle: han har tänkt högt *för* sitt folk, han har tänkt högt *om* sitt folk.

SMÅLANDSPOSTENS - -
BOKTRYCKERI - VÄXJÖ

